ASIANTUNTIJALAUSUNTO
Rikosoikeuden apulaisprofessori Tatu Hyttinen

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE

Asia: HE 52/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 37 luvun muuttamisesta.

Aluksi

Hallituksen esityksessä HE 52/2021 vp ehdotetaan muutettavaksi maksuvälinerikoksia koskevia säännöksiä maksuvälinepetoksesta, törkeästä maksuvälinepetoksesta, maksuvälinepetoksen valmistelusta, maksuvälineen määritelmästä ja oikeushenkilön rangaistusvastuusta. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi kokonaan uusi rikostunnusmerkistö maksuvälinerikoksesta, kuten myös törkeästä maksuvälinerikoksesta ja lievästä maksuvälinerikoksesta. Käytännössä kysymys on siis maksuvälinerikoksia koskevasta rikoslain 37 luvun uudistamisesta sekä täydentämisestä.

Ehdotetut muutokset perustuvat maksuvälinepetosdirektiiviin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/713 muihin maksuvälineisiin kuin käteisrahaan liittyvien petosten ja väärennösten torjunnasta ja neuvoston puitepäätöksen 2001/413/YOS korvaamisesta). Niinpä hallituksen esityksessä on täytynyt mukautua ja sopeutua niihin velvoitteisiin, joita maksuvälinepetosdirektiivin sisältyy.

Hallituksen esitys on valmisteltu maksuvälinepetosdirektiivin täytäntöönpanoa pohtineen työryhmän mietinnön pohjalta. Näin ollen jo hallituksen esityksen valmisteluvaiheessa on voitu turvautua laajaan joukkoon asiantuntijoita. Hallituksen esityksessä onkin otettu huomioon erilaisia rikosoikeudellisia näkökulmia sekä pohdittu sitä, kuinka maksuvälinepetosdirektiivin velvoitteet olisi perustelluinta implementoida osaksi kotimaista rikoslakia. Yleisesti ottaen esitys onkin laadittu huolellisesti ja siinä esitetyt näkemykset ovat pääpiirteissään perusteltuja.

Lakivaliokunta on pyytänyt minulta lausuntoa maksuvälinepetosdirektiivin täytäntöönpanoa koskevasta hallituksen esityksestä. Tarkastelunäkökulmani on rikosoikeudellinen. Tarkastelussani otan ensinnäkin kantaa ehdotettujen lainsäädäntöratkaisujen yleiseen perusteltavuuteen. Tämän jälkeen kiinnitän huomiota niihin ongelmiin, joita direktiivin täytäntöönpanoon sisältyy. Lopuksi nostan esille yksittäisiä huomioita ja ongelmakohtia.

Lausuntonani esitän kunnioittavasti seuraavan.

Valitut lainsäädännölliset perusratkaisut ja niiden perusteltavuus

Esityksessä on lähdetty siitä, että maksuvälinepetosdirektiivin velvoitteiden täytäntöönpanossa pyritään minimalismiin huomioiden kansallisen rikoslainsäädännön tarpeet ja erityispiirteet. Pidän tätä lähtökohtaa perusteltuna. Käsittääkseni se vastaa myös sitä, kuinka lakivaliokunta on rikosoikeudellisten direktiivien täytäntöönpanoon aikaisemminkin suhtautunut. Esimerkiksi edellistä rikosoikeudellista direktiiviä eli rahanpesurikosdirektiiviä täytäntöönpantaessa lakivaliokunta on todennut, että rikosoikeudellisten direktiivien sisältämien velvoitteiden täytäntöönpanossa on oltava pidättyväinen (LaVM 13/2020 vp, s. 3).

Esityksessä on katsottu sinänsä perustellusti, että jo nyt voimassa oleva rikoslaki kattaa merkittävissä määrin maksuvälinepetosdirektiivin sisältämät kriminalisointivelvoitteet (etenkin esityksen s. 9–19). On tosin huomautettava, että tämä kysymys voi olla moniulotteisempi kuin esityksen perusteella voisi ymmärtää. Esimerkiksi oikeushyväopillisesti eli suojeluobjektien näkökulmasta voidaan kysyä, miksi esimerkiksi rahanpesurikostunnusmerkistöä (RL 32:6) voitaisiin pitää maksuvälinepetosdirektiivin näkökulmasta merkitsevänä rikostunnusmerkistönä (esim. esityksen s. 11–12). Rahanpesurikoksissa suojeluobjektina on laillinen talous, kun taas maksuvälinepetosdirektiivin suojeluobjektiksi on käsittääkseni pyritty määrittelemään maksujärjestelmän luotettavuus ja turvallisuus. Niinpä olisi kritiikille altista, jos rahanpesurikosrikoslainsäädännön yhdeksi funktioksi pyrittäisiin määrittelemään maksujärjestelmän luotettavuuden ja turvallisuuden suojelu. Lisäksi esitys sisältää joitakin ongelmallisia väitteitä, kuten väitteen, jonka mukaan voimassa olevia rahanpesukriminalisointeja voitaisiin soveltaa esimerkiksi väärien tai väärennettyjen maksuvälineiden hallussapitoon (esityksen s. 11). Jos maksuvälineellä, kuten väärennetyllä luottokortilla, ei ole lainkaan rahallista arvoa, on ongelmallista olettaa, että maksuväline itsessään voisi olla rahanpesun kohteena, vaikka se olisikin peräisin rikoksesta.

Tulkintani mukaan vastaavan kaltaista problematiikkaa sisältyy joihinkin muihinkin näkemyksiin, joiden mukaan jo voimassa oleva rikoslainsäädäntö kattaisi maksuvälinepetosdirektiivin sisältämät kriminalisointivelvoitteet. Esimerkiksi varkausrikoksen suojeluobjekti on perustuslaissa turvattu omaisuuden suoja, eikä maksujärjestelmän luotettavuus ja turvallisuus. Lähtökohtaisesti onkin suhtauduttava kriittisesti ajatukseen, jonka mukaan esimerkiksi rahanpesurikostunnusmerkistöillä tai varkausrikostunnusmerkistöillä voitaisiin pyrkiä kattamaan maksuvälinepetosrikosdirektiivin kriminalisointivelvoitteet, ellei samalla hyväksytä, että varkaus- ja rahanpesukriminalisointien yhdeksi funktioksi tulisi määritellä maksujärjestelmän luotettavuuden ja turvallisuuden suojeleminen.

Oikeushyväopillisesti onkin pidettävä perusteltuna, että maksuvälinepetosdirektiivin velvoitteet pannaan täytäntöön nimenomaan maksuvälinerikoksia koskevaa rikoslain lukua uudistamalla ja täydentämällä (RL 37 luku). Ongelmallisena on tosin pidettävä sitä, että tähän perusratkaisuun ei ole ehdotuksessa päädytty oikeushyväopillisista syistä, vaan sen vuoksi, että maksuvälinepetosdirektiivi sisältää varsin ankaria rangaistusseuraamusvaatimuksia. Jos direktiivin velvoitteet pyrittäisiin täyttämään jo voimassa oleviin rikostunnusmerkistöihin viittaamalla ja niitä modifioimalla,

se edellyttäisi monien rikostunnusmerkistöjen (kuten varkausrikostunnusmerkistön) rangaistusasteikkojen ankaroittamista. Tätä ei voitaisi pitää perusteltuna eikä hyväksyttävänä.

Näin ollen monet syyt puhuvat sen puolesta, että ehdotuksen perustana oleva ratkaisu implementoida maksuvälinepetosdirektiivin velvoitteet nimenomaan osaksi rikoslain 37 luvun maksuvälinerikoslainsäädäntöä, on perusteltu ratkaisu, vaikka tämä edellyttää uusienkin kriminalisointien säätämistä. Merkityksetöntä ei ole sekään, että ratkaisun avulla direktiivin täytäntöönpanosta seuraavat rikosoikeudelliset ongelmat kyetään ikään kuin patoamaan yhteen rikoslain lukuun. Lisäksi pidän systemaattisesti selkeänä ratkaisuna sitä, että rikoslain 37 luvun sisällä maksuvälineen käytöstä säädettäisiin maksuvälinepetoksena (ehdotettu RL 37:8–11), kun taas muunlaiset maksuvälineisiin liittyvät rikolliset teot voisivat tulla rangaistavaksi maksuvälinerikoksena (ehdotettu RL 37:12–14).

Direktiivin täytäntöönpanoon liittyvät yleisemmät ongelmat

Maksuvälinepetosdirektiivin mukaiset rangaistusten ankaruuteen kohdistuvat vaatimukset ovat monella tavalla ongelmallisia (direktiivin 9 artikla). Ensinnäkin vaikuttaa siltä, että rangaistusten ankaruuteen kohdistuvat vaatimukset ovat olleet se keskeisin tekijä, jonka perusteella hallituksen esityksessä on päädytty ehdotettuihin rikoslainsäädännöllisiin ja rikosoikeussystemaattisiin ratkaisuihin. On suhtauduttava hyvin varauksellisesti sellaiseen kehityskulkuun, jossa rikosoikeudellisiin direktiiveihin sisältyvät rangaistusten määrää koskevat vaatimukset alkavat sanella rikosoikeudellisten ja rikosoikeussystemaattisten ratkaisujen sisällön.

Voidaan esimerkiksi kysyä, minkälainen tila jää kriminalisointiperiaatteille, jos uusien kriminalisointien välttämättömyyttä perustellaan rangaistusten minimimäärää koskevilla vaatimuksilla, kuten hallituksen esityksessä vaikutetaan tehdyn (esim. esityksen s. 36). Esityksessä ei ole myöskään arvoitu, ovatko ehdotetut sääntelymuutokset ja uudet kriminalisoinnit perusteltuja ennalta estävyyden näkökulmasta. Tyypillisestihän uusia rikostunnusmerkistöjä ei pitäisi säätää, jos kriminalisoinneilla ei oleteta olevan positiivisia vaikutuksia rikosten esiintyvyyteen. Pitäisikin toivottavana, että myös rikoslakeja harmonisoitaessa kiinnitettäisiin enemmän huomiota kriminalisointien perusteltavuuteen kotimaisten kriminalisointiperiaatteiden, kuten myös ennalta estävyyden näkökulmasta.

Koska hallituksen esityksessä on kysymys maksuvälinepetosdirektiivin velvoitteiden täytäntöönpanosta, on sinänsä selvää, että kansallisen lainvalmistelun liikkumavara on rajattu. Lisäksi on korostettava, että tietyillä rikosoikeuden lohkoilla pyrkimys ylikansalliseen harmonisointiin voi olla ainoa tehokas tapa reagoida rikollisuuteen, jos rikollisuus on luonteeltaan rajat ylittävää. Näin ollen on perusteltua pyrkiä maksuvälinepetosdirektiivin sekä sen täytäntöönpanoa koskevan hallituksen esityksen ymmärtävään lukemiseen. Siltikin huomiota kiinnittää ehdotettujen rangaistusten ankaruus, kuten maksuvälinepetoksen valmistelun (RL 37:11) enimmäisrangaistuksen

korottaminen vuodesta kahteen vuoteen vankeutta. Käytännössä jo maksuvälinepetoksen valmistelu tulee olemaan yhtä ankarasti rangaistu kuin esimerkiksi pahoinpitely (RL 21:5) tai rahanpesu (RL 32:6).

Myös törkeän maksuvälinpetoksen ja törkeä maksuvälinerikoksen enimmäisrangaistuksia on pidettävä korkeina, kun huomioidaan monien muiden rikosten rangaistusarvo ja kotimaisten rangaistusasteikkojen yleinen maltillisuus. Rangaistusarvojen perusteella törkeää maksuvälinepetosta (vankeutta 4 kk – 5 vuotta) ja törkeää maksuvälinerikosta (vankeutta 4 kk – 5 vuotta) on pidettävä moitittavampana tekona kuin joukkotuhonnan valmistelua (RL 11:2), törkeää kiihottamista kansanryhmää vastaan (RL 11:10a), turvallisuussalaisuuden paljastamista (RL 12:7), valtiopetoksen valmistelua (RL 13:3), virkamiehen väkivaltaista vastustamista (RL 16:1), törkeää eläinsuojelurikosta (RL 17:14a), seksuaalista hyväksikäyttöä (RL 20:5), törkeää vapauden riistoa (RL 25:2), törkeää veropetosta (RL 29:2), törkeää petosta (RL 36:2) ja monia muita rikoksia, joissa enimmäisrangaistus on neljä vuotta vankeutta.

Maksuvälinerikosten korkea rangaistusasteikko voi johtaa myös käytännössä epätyydyttäviin lopputuloksiin. Esimerkiksi arvotavaraa sisältävän laukun anastamisesta rangaistusasteikko on vankeutta enintään yksi vuoksi kuusi kuukautta (varkaus, RL 28:1). Jos laukku sisältää maksuvälineen, kuten luottokortin, tekijä voitaneen tiettyjen edellytysten vallitessa tuomita varkauden lisäksi perusmuotoisesta maksuvälinerikoksesta, josta enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta (ehdotuksen RL 12:1:n 1 kohta). Onko maksuvälineen anastamista pidettävä moitittavampana tekona kuin laukussa olevien arvotavaroiden varastamista, etenkin, kun uhrin näkökulmasta maksuvälinevarkaus lienee usein vähemmän haitallinen vaihtoehto? Ainoa vastausvaihtoehto tähän kysymykseen lienee se, että maksujärjestelmää uhkaava anastus on moitittavampi teko kuin yksilön omaisuuteen kajoava anastusrikos, mitä ei voida pitää aivan ongelmattomana lähtökohtana.

On myös korostettava, että yllä kuvatun kaltaisissa tilanteissa rangaistuskäytäntö tulee tosiasiassa ankaroitumaan. Aikaisemmin tekijälle olisi luettu syyksi ainoastaan varkausrikos, kun taas direktiivin täytäntöönpanon jälkeen tekijälle luettaisiin varkauden lisäksi syyksi maksuvälinerikos. Vallitsevan mittaamiskäytännön mukaan tämä tarkoittaa sitä, että tekijälle mitattaisiin moitittavamaan teon (niin sanottu pohjarangaistus) lisäksi yksi kolmasosa toisen rikoksen rangaistusarvosta. Niinpä teon pilkkominen kahdeksi rikokseksi tullee ankaroittamaan tekijälle tuomittavaa seuraamusta noin kolmasosalla. Tämän kaltaiset tilanteet, joissa tekijä anastaa muun omaisuuden lisäksi uhrin maksukortin tai maksukortteja, ovat oikeuskäytännössä aika tyypillisiä.

Ankaria ja ankaroituvia rangaistusasteikkoja voidaan puoltaa sillä, että maksuvälinerikollisuus on järjestäytynyttä vakavaa rikollisuutta (maksuvälinedirektiivin johdanto-osan 1 kohta). Järjestäytyneen rikollisuuden sekä muiden vakavien uhkakuvien painottaminen on EU-rikosoikeudessa tyypillistä ja epäilemättä osa maksuvälinerikollisuudesta onkin järjestäytynyttä. Rikosprosessiin seuloontuva maksuvälinerikollisuus ei tosin läheskään aina liene erityisen järjestäytynyttä

rikollisuutta. Siksi voisikin olla harkinnan arvoista lainsäätäjänkin korostaa, että nykyinen ja kohtalaisen maltillinen rangaistuslinja vähäisemmistä maksuvälirikoksista on tulevaisuudessakin perusteltu, vaikka maksuvälinepetosdirektiivi ja sitä koskeva ehdotus lisääkin voimaan tullessaan painetta maksuvälinerikosoikeuskäytännön ankaroittamiselle.

Onkin huomioitava, että maksuvälinepetosdirektiivillä, kuten muillakin rikosoikeudellisilla direktiiveillä, on myös tulkintavaikutusta oikeuskäytännössä mukaan lukien rangaistuksen mittaamisharkinta. Käytännössä maksuvälinerikosdirektiivi yhdessä ehdotettujen rangaistusasteikkojen kanssa tulleekin vaikuttamaan siihen, että maksuvälinerikoksista aletaan tuomita nykyistä ankarampia rangaistuksia.

Rikosoikeudellisten direktiivien, kuten maksuvälinepetosdirektiivin, täytäntöönpano vaikuttaisikin edellyttävän tekemään sellaisia rikoslainsäädännöllisiä ratkaisuja, joita voidaan pitää kansallisesta näkökulmasta ongelmallisena. Kysymys ei ole ainoastaan rangaistusten ankaroitumisesta. Rikosoikeudellisella harmonisoinnilla on vaikutusta myös rikosoikeuden yleisiin oppeihin mukaan lukien yleiset rikosvastuun edellytykset, vaikka direktiiveissä ja niitä koskevissa lainvalmisteluaineistoissa säännönmukaisesti todetaan, ettei tarkoituksena ole rikosoikeuden yleisiin vastuun edellytyksiin puuttuminen (ks. esim. maksuvälinepetosdirektiivin johdanto-osan kohta 14 sekä hallituksen esityksen s. 20 ja 63). Tyyppiesimerkki lienee konkurrenssioppi, joka vaikuttaisi saavan uusia ulottuvuuksia joka kerta, kun rikosoikeudellisia direktiivejä pannaan täytäntöön. Tätä ei voida pitää tyydyttävänä kehityssuuntana, koska konkurrenssioppi on jo ennestään vaikeasti hallittava rikosoikeudellinen lohko. Onkin todennäköisestä, että maksuvälinepetosdirektiivin täytäntöönpano tulee entisestään hämärtämään sitä, kuinka lainkonkurrenssikysymykset on rikoslakia sovellettaessa hahmotettava.

Kritiikistäni huolimatta korostan olevan perusteltua, että maksuvälinepetosdirektiivin velvoitteet täytetään nimenomaan siten, että vaaditut muutokset tehdään kehittämällä maksuvälinerikoksia koskevaa rikoslain lukua (RL 37 luku). Jos direktiivin velvoitteet pyrittäisiin osaltansa sisällyttämään maksuvälinerikosluvun ulkopuolisiin rikostunnusmerkistöihin, seurauksena olisi monien rikostunnusmerkistöjen rangaistusasteikkojen ankaroituminen. Tämän kaltaisia rangaistusasteikkojen ankaroittamisia ei voitaisi pitää perusteltuna maksuvälinepetosdirektiivin täytäntöönpanon vuoksi.

Yksittäiset huomiot

Suojeluobjekti ja sen täsmentämisen tarpeellisuus

Rikoslain tulkinnassa ja soveltamisessa sekä konkurrenssiharkinnassa on aivan olennainen merkitys sillä, mikä on kunkin rikostunnusmerkistön suojeluobjekti. Etenkin kansainvälisiin velvoitteisiin perustuvissa rikosoikeudellisissa lainsäädäntöharmonisoinneissa olisikin tärkeää, että

kotimainen lainsäätäjä jäsentäisi ja konkretisoisi, mikä on täsmällisesti ottaen se suojeluobjekti, jota kriminalisoinneilla pyritään suojelemaan.

Hallituksen esityksessä todetaan, että suojeluobjekti (suojeltava oikeushyvä) on maksujärjestelmän luotettavuuden turvaaminen (esityksen s. 36) tai maksujärjestelmien ja vaihdannan luotettavuuden turvaaminen (s. 37). Toisaalta ehdotuksessa todetaan myös, että ehdotetut rikosoikeudelliset muutokset tarjoaisivat suojaa lailliselle taloudelle sekä lisäisivät rahoitus- ja maksujärjestelmien luotettavuutta (ehdotuksen s. 46). Lisäksi ehdotuksessa todetaan, että maksuvälinerikollisuus muodostaa uhan lailliselle taloudelle ja maksujärjestelmälle, jota kriminalisointien avulla pyritään suojaamaan (ehdotuksen s. 62). Niinpä ehdotus ei ole täysin johdonmukainen sen suhteen, mikä on täsmällisesti ottaen se suojeluobjekti, jolle pitäisi antaa keskeinen painoarvo tulkintatilanteissa. Pitäisikö esimerkiksi konkurrenssiharkinnassa antaa painoarvoa sille, että maksuvälinerikoksien suojeluobjektiksi mainitaan hallituksen esityksessä myös laillinen talous? Konkurrenssiharkinnassa tai lakia tulkittaessa ja sovellettaessa tämä voi johtaa täysin erilaiseen lopputulokseen verrattuna tilanteeseen, jossa suojeluobjektiksi määriteltäisiin ainoastaan maksujärjestelmien luotettavuus ja sen turvaaminen. Eduksi voisikin olla se, jos lainsäätäjä selkeästi jäsentäisi ja konkretisoisi sitä, mitä maksuvälinerikoksia koskevilla kriminalisoinneilla on täsmällisesti ottaen tarkoitus suojella.

Maksuvälinepetos petosrikoksena ja maksuvälinepetos maksuvälinepetosrikoksena – onko molemmilla rikostunnusmeristöille tarvetta?

Rikoslain 36 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan petoksesta tuomitaan muun ohella se, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä dataa syöttämällä, muuttamalla, tuhoamalla tai poistamalla taikka tietojärjestelmän toimintaan muuten puuttumalla saa aikaan tietojenkäsittelyn lopputuloksen vääristymisen ja siten aiheuttaa toiselle taloudellista vahinkoa.

Hallituksen esityksessä ehdotettuun maksuvälinepetokseen ollaan sisällyttämässä uusi tunnusmerkistö, jonka mukaan maksuvälinepetokseen voi syyllistyä se, joka hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä maksuvälineeseen liittyvää dataa syöttämällä, muuttamalla, tuhoamalla, vahingoittamalla, siirtämällä tai poistamalla taikka tietojärjestelmän toimintaan muuten puuttumalla saa aikaan rahan tai rahan arvon siirron lopputuloksen vääristymisen ja siten aiheuttaa toiselle taloudellista vahinkoa (ehdotettu RL 37:8.1:n 3 kohta).

Hallituksen esityksessä todetaan, että voimassa olevan petosrikostunnusmerkistön sisältämä maksuvälinepetosmomentti (RL 36:1.2) on varsin samankaltainen kuin ehdotettu uusi maksuvälinepetostunnusmerkistö (ehdotettu RL 37:8.1:n 3 kohta). Vaikka jo voimassa olevalla maksuvälinepetostunnusmerkistöllä ja ehdotetulla uudella maksuvälinepetostunnusmerkistöllä on joitakin pieniä eroja, on kysyttävä, kuinka perusteltua on sisällyttää rikoslakiin kaksi erillistä maksuvälinepetostunnusmerkistöä.

Esityksessä todetaan, että uusi maksuvälinepetostunnusmerkistö (ehdotettu RL 37:8.1:n 3 kohta) syrjäyttäisi erityissäännöksenä maksuvälinepetoksen petosrikoksena (voimassa oleva RL 36:1.2). Tämä on sinänsä selkeä ja perusteltu lähtökohta, mutta rikoslain sisäinen selkeys ja rationaliteetti kärsii, jos rikoslaki sisältää käytännössä hyvinkin päällekkäiset rikostunnusmerkistöt, joiden sovellusalueet ovat lähes identtiset.

Oletetaan, että lainsäätäjä päätyy ehdotuksen kaltaisesti siihen, että rikoslain 37 luvun 1 §:ään sisällytetään rikoslain 36 luvun 1 §:n 2 momentin kaltainen maksuvälinepetoksen rikostunnusmerkistö. Tällöin voisi olla perusteltua pohtia sitä, pitäisikö voimassa oleva petosrikoksen sisältämä maksuvälinepetostunnusmerkistö kumota.

Maksuvälineen anastaminen ja siihen liittyvät ongelmat

Oletan, että uuden ehdotetun maksuvälinerikoksen anastamistunnusmerkistötekijä (ehdotettu RL 12:1:n 1 kohta) tulee aiheuttamaan oikeuskäytännössä ongelmallisia tilanteita. Epätyydyttävänä on pidettävä esimerkiksi sitä, että tekijä voinee maksukortit sisältävän kännykkäkotelon anastamisella syyllistyä niin anastusrikokseen kuin maksuvälinerikokseen (ehdotuksen s. 55), jos hän mieltää vähintäänkin varsin todennäköiseksi, että anastuksen kohteena oleva kännykkäkotelo sisältää maksukortin. Käytännössä tekijä voi siis yksin teoin syyllistyä kahteen anastusrikokseen, joista tosin toinen teko luettaisiin tekijän syyksi maksuvälinerikoksena.

Koska Suomessa on tyypillisesti vältetty ylirankaisemista, voidaan kysyä, kuinka hyvin tämänkaltainen oikeustila istuu kotimaiseen rikosoikeudelliseen traditioon ja systematiikkaan. Ongelmaa korostaa se, ettei maksuvälinerikoksesta rankaiseminen edellytä maksuvälineen käyttöä, vaan pelkkä anastaminen riittää rangaistavuuden kriteeriksi (esityksen s. 53).

Ratkaisuvaihtoehto kuvatun kaltaisen ongelman ratkaisemiseksi olisi uudelleen ajatella kotimaisia lainkonkurrenssikäytänteitä ja päätyä siihen, ettei tekijää ole välttämättä perusteltua rangaista samalla kertaa tehdystä anastusrikoksesta ja maksuvälinerikoksesta. Rikosoikeudellisen kohenrentismin ja ennakoitavuuden valossa konkurrenssioppien rikostyyppikohtainen nyansointi ei ole kuitenkaan toivottavaa.

Epätyydyttävänä on pidettävä myös sitä, että näpistys, kuten myös läheissuhteissa tehdyt varkaudet, ovat asianomistajarikoksia (RL 28:15). Sen sijaan anastamistyyppinen maksuvälinerikos tulee ehdotuksen mukaan olemaan kaikissa tilanteissa virallisen syytteen alainen rikos (ks. perusteluista ehdotuksen s. 45). Maksuvälinerikossäännösten suojeluobjektin näkökulmasta tämä on perusteltu näkökulma, mutta käytännössä voi syntyä epätyydyttäviä tilanteita. Mahdollista on esimerkiksi se, että peliriippuvainen lapsi anastaa vanhempansa lompakon. Voi hyvin olla, että vanhempi ei halua vaatia lapselleen rangaistusta anastusrikoksesta. Jos lompakko on sisältänyt maksukortin, lapsi voi siltikin joutua vastuuseen maksuvälinerikoksesta, halusi vanhempi tätä tai ei. Näin ollen

vanhemmalle voi syntyä insentiivi olla reagoimatta lapsensa toimintaan, koska vaarana on, että reagointi voi johtaa lapseen kohdistettuihin rikosoikeudellisiin seuraamuksiin.

Maksuvälinerikoksen tekoaika ja rikoksen jatkuvuus

Uuden maksuvälinerikoksen mukaan maksuvälinerikokseen voi syyllistyä se, joka hankkii, ostaa, tuo maahan, pitää hallussa, myy, levittää, siirtää, kuljettaa, luovuttaa tai vie maasta laittomasti hankitun, väärän tai väärennetyn maksuvälineen tehdäkseen maksuvälinepetoksen tai tietäen, että maksuvälinettä käytettäisiin maksuvälinepetoksen tekemiseen (ehdotettu RL 37:12.1:n 3 kohta).

Hallituksen esityksessä on katsottu, että maksuvälinerikoksen 1 momentin 3 kohdassa rikoksen tunnusmerkistö täyttyy jo silloin, kun tekijä esimerkiksi hankkii, tuo maahan tai ostaa laittomasti hankitun väärän tai väärennetyn maksuvälineen maksuvälinepetoksen tekemistä varten (esityksen s. 56). Lisäksi esityksessä on korostettu, että maksuvälinerikoksen 1 momentin 3 kohdassa rikoksen tunnusmerkistön täyttymishetki on yleisestikin ottaen varsin varhainen (esityksen s. 56). Alhaisen täyttymishetken avulla on perusteltu sitä, ettei maksuvälinerikoksen 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun teon yritystä ole tarpeellista säätää rangaistavaksi. Tältä osin ehdotusta voidaankin pitää perusteltuna.

Huomiota on tosin kiinnitettävä siihen, että tarkoitusta korostava rahanpesu (RL 32:6.1:n 1 kohta) vertaantuu tunnusmerkistönrakenteeltaan ehdotettuun maksuvälinerikoksen 1 momentin 3 kohtaan. Tarkoitusta korostavaan rahanpesuun voi syyllistyä silloin, jos tekijä tietyssä tarkoituksessa ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää tai pitää hallussaan rikoshyötyä.

Oikeuskäytännössä on aiheuttanut ongelmia se, kuinka tarkoitusta korostavan rahanpesurikoksen tekoaika pitäisi määritellä. Pitäisikö tekoajaksi määritellä se hetki, kun tekijä ryhtyy ensimmäistä kertaa rikoshyötyyn vai pitäisikö ajatella niin, että teko jatkuu koko sen ajan, kun rikoshyöty on tekijänsä hallussa? Tämän kaltaiset kysymykset ovat olennaisia syyteoikeuden vanhentumisen näkökulmasta sekä tekojen yksiköinnin näkökulmasta. Tekojen yksiköinti tarkoittaa käytännössä sitä, onko pidempiaikaista tekokokonaisuutta pidettävä yhtenä vai useampana rikoksena.

Tyypillisesti tekoaika eli rikoksen täyttymishetki lasketaan siis siitä hetkestä, kun tekijä on tehnyt tunnusmerkistön täyttävän teon, kuten hankkinut tai tuonut maahan väärän tai väärennetyn maksuvälineen. Maksuvälinerikoksille tullee kuitenkin olemaan tyypillistä prosessiluonne eli se, että tekijä esimerkiksi ostaa ulkomailta väärennettyjä maksuvälineitä, tuo ne maahan ja kaupittelee niitä potentiaalisille ostajille. Jos väärät tai väärennetyt maksuvälineet ovat koko ajan tekijän hallussa tai määräysvallassa, tekoa voitaneen pitää niin sanottuna jatkuvana rikoksena, olkoonkin, että maksuvälinerikoksen täyttävä teko olisikin tullut ensimmäistä kertaa tehdyksi jo sillä hetkellä, kun tekijä on ostanut väärennetyt maksuvälineet ulkomailta. Tähän tulkintaan voidaan päästä

korkeimman oikeuden rahanpesurikoksia koskevan tuoreen ennakkopäätöksen perusteella (KKO 2020:98).

Koska maksuvälinerikoksen 1 momentin 3 kohta sisältää tekomuotona myös väärän tai väärennetyn maksuvälineen hallussapidon, pidän sinänsä selvänä, että ainakin tietyissä tilanteissa maksuvälinerikosta olisi pidettävä jatkuvana rikoksena. Edellytys olisi luonnollisestikin se, että väärä tai väärennetty maksuväline olisi koko tekokokonaisuuden ajan tekijän hallussa tai määräysvallassa. Koska hallituksen esityksessä vaikuttaisi korostuvan maksuvälinerikoksen täyttymishetken varhaisuus, lainkäytön selkeyden vuoksi voisi olla suotavaa, jos lainsäätäjä pyrkisi edelleen jäsentämään sitä, kuinka maksuvälinerikoksen tekoaika ja rikoksen mahdollinen jatkuvuus olisi hahmotettava.

Helsingissä 3.5.2021

Tatu Hyttinen
OTT, VTM, VT, rikosoikeuden apulaisprofessori